

Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW) KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

De tonologie van onbeklemtoonde lettergrepen in een Limburgs dialect

Hermans, B.J.H.

published in

Taal & Tongval

2006

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in KNAW Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Hermans, B. J. H. (2006). De tonologie van onbeklemtoonde lettergrepen in een Limburgs dialect. *Taal & Tongval*, 2006(19), 16.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the KNAW public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the KNAW public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

pure@knaw.nl

Van **Taal en Tongval** verschijnen per jaar twee reguliere nummers en één themanummer.

Taal en Tongval wordt in eigen beheer uitgegeven door de redactie met de steun van de algemene wetenschapsorganisaties in Nederland en Vlaanderen met name de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO), het Meertens Instituut (KNAW), het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek – Vlaanderen (FWO-Vlaanderen), de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde (KANTL) te Gent en de Universitaire Stichting van België.

ISSN 0039 8691

Redactie:

S. Barbiers (Meertens, KNAW) - L. Draye (KUL) - R. van Hout (KUN) - H. Niebaum (UG) - M. Devos (UG) - H. Scholtmeijer (Ijsselacademie) en J. Taeldeman (UG).

Redactieraad:

H. Bennis (Meertens Instituut KNAW)	J. van Loon (UA)
R. van Bezooijen (RU)	P. van Reenen (VU)
C. van Bree (ex UL)	S. Reker (RUG)
N. Corver (JU)	H. Ryckeboer (ex UG)
Jo Daan (ex Meertens KNAW)	G. De Schutter (ex UA, KANTL)
A. Feitsma (ex VU)	J.P.A. Stroop (UvA)
D. Geeraerts (KUL)	J. Nijen Twilhaar (HvU)
J. Goossens (ex KUL)	S.F.L. De Vriendt (ex VUB, ULB)
B. Hermans (Meertens Instituut KNAW)	M. Van der Wal (UL)
F. Hinskens (Meertens Instituut KNAW)	F. Weerman (UvA)
W. Van Langendonck (KUL)	A.A. Weijnen (ex KUN)

Prijs per jaargang : 25 Euro voor een gewoon abonnement; 25% korting voor een studentenabonnement.

Brieven en stukken voor de redactie, evenals boekwerken ter recensie gelieve men te sturen aan:

voor België:

Johan Taeldeman, Vakgroep Nederlandse Taalkunde van de Universiteit Gent, Blandijnberg 2, B-9000 Gent, e-mail : johan.taeldeman@UGent.be

voor Nederland:

Sjef Barbiers, Meertens Instituut, Posbus 94264, NL – 1090 GG Amsterdam, e-mail : sjef.barbiers@meertens.knaw.nl

Voor (ruil)abbonementen, advertenties en kopijbehandeling wende men zich tot:

Administratie Taal en Tongval, Vakgroep Nederlandse Taalkunde, t.a.v. Valérie Bouckaert & Rieke MP Willems, Blandijnberg 2, B-9000 Gent.

Telefoon +32 (0)9 264 40 75; fax +32 (0)9 264 41 70

Belgisch bankrekeningnummer 068-2139080-63 (Dexiabank),

Nederlands bankrekeningnummer 1421.53.141 (Rabobank)

van Taal en Tongval, Blandijnberg 2, B-9000 Gent.

TAAL EN TONGVAL

Tijdschrift voor taalvariatie

Themanummer 19 (2006)

HET MORFOLOGISCHE LANDSCHAP VAN HET NEDERLANDS

onder redactie van
L. Cornips - M. van Oostendorp - G. De Schutter

UITGEGEVEN MET DE STEUN VAN DE NEDERLANDSE ORGANISATIE VOOR WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK, MEERTENS INSTITUUT (KNAW), HET FONDS VOOR WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK – VLAANDEREN, DE KONINKLIJKE ACADEMIE VOOR NEDERLANDSE TAAL- EN LETTERKUNDE (GENT), DE UNIVERSITAIRE STICHTING VAN BELGIË EN HET BELGISCH INTERUNIVERSITAIR CENTRUM VOOR NEERLANDISTIEK

Gent 2006

DE TONOLOGIE VAN ONBEKLEMTONDE LETTERGREPEN IN EEN LIMBURGS DIALECT

1. Inleiding

Op het eerste gezicht lijkt het een onweerlegbaar feit uit de Limburgse tonologie te zijn dat tonen niet kunnen voorkomen in onbeklemtoonde lettergrepen. In dit artikel betoog ik dat, bij nader inzien, onbeklemtoonde lettergrepen wel degelijk hun eigen toon kunnen dragen. Er zijn zelfs twee soorten van onbeklemtoonde lettergrepen die als toondrager kunnen fungeren; lege lettergrepen en lettergrepen die een inflectioneel suffix bevatten. Nu is natuurlijk de vraag waarom precies deze twee typen lettergrepen dit uitzonderlijke vermogen hebben. Deze vraag probeer ik te beantwoorden in termen van de volgende analyse.

Gevulde lettergrepen die een toon dragen zijn structureel zo complex dat ze niet gelicenseerd kunnen worden in de zwakke positie van een voet. Het gevolg is dat er slechts twee opties mogelijk zijn in deze omgeving; een lettergreep mét toon maar zonder klinker is mogelijk, evenals een lettergreep met klinker maar zonder toon. Maar de combinatie van beide is uitgesloten in de zwakke positie van een voet.

Inflectionele affixen kunnen hun eigen toon dragen omdat ze buiten het domein van een voet kunnen vallen. Daarmee zijn ze in principe in staat om te ontsnappen aan de rigide restricties die gelden voor de zwakke lettergreep van een voet. Als gevolg daarvan is er een derde optie mogelijk: een onbeklemtoonde, hoorbare klinker *met* toon. Deze optie is echter alleen te realiseren door non-verbale inflectionele affixen.

Dit artikel heb ik op de volgende wijze opgebouwd. De volgende sectie is een korte inleiding in de Limburgse tonologie. Kort wordt ingegaan op de vraag wat de representaties zijn van sleep- en valtoon en hoe het toondomein gekarakteriseerd kan worden. In de derde sectie motiveer ik het bestaan van lege lettergrepen en laat ik zien wat hun tonale effect is op de beklemtoonde

lettergreep. In de vierde sectie ga ik in op de bijzondere status van inflectionele affixen.

De data van dit artikel zijn uit het Maasbrachts, de moedertaal van de auteur. Vrijwel alle vormen zijn echter ook terugvindbaar in Kats (1985), een woordenboek van het dialect van Roermond.

2. De tonen en hun domein

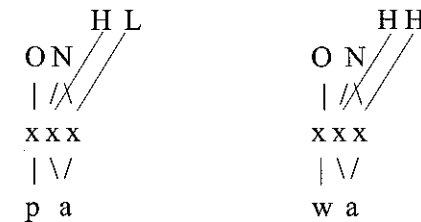
De meeste Limburgse dialecten hebben een contrast tussen twee tonen; valtoon en sleeptoon. In polysyllabische woorden is er altijd maar één lettergreep waar dat contrast zich kan manifesteren; afhankelijk van het dialect (en/of intonatiele factoren) is dat ofwel de beklemtoonde lettergreep, ofwel de lettergreep onmiddellijk volgend op de beklemtoonde lettergreep. In het Maasbrachts en het Roermonds manifesteert het contrast zich uitsluitend in de beklemtoonde lettergreep, althans in 'neutrale', declaratieve intonatie. In deze omgeving wordt de valtoon gerealiseerd als een scherpe daling in toonhoogte; de sleeptoon, daarentegen, blijft gelijkmatig hoog. Hier volgen een paar voorbeelden die het contrast tussen valtoon en sleeptoon illustreren.

(1) het tooncontrast in polysyllabische woorden

valtoon		sleeptoon	
p[á:]ter	'pater'	w[á:]ter	'water'
r[é:]kel	'rekel'	p[é:]kel	'pekel'
sk[ó:]ter	'scooter'	t[ó:]ter	'modder'
ex[á:]me	'examen'	s[á:]me	'samen'

Het ligt voor de hand om de valtoon te representeren als HL, een sequentie van twee toonsegmenten waarvan het eerste hoog is en het tweede laag. De sleeptoon bestaat uit de sequentie HH. Ter illustratie volgen hieronder de representaties van [pa:] en [wa:], de consonant-klinker combinaties die voorkomen aan het begin van de eerste twee voorbeelden in (1).

(2) de representatie van de tonen en hun verankering in de prosodische structuur

Met deze representaties wil ik ook duidelijk maken dat toonkenmerken gedragen worden door een abstracte positie, die tevens als anker fungeert voor lettergreepstructuur (Onset en Nucleus) en segmentstructuur. De configuraties in (2) drukken uit dat *pater* begint met een *p* in de onset, die gevolgd wordt door een lange *a* in de nucleus. Die lange klinker draagt een valtoon. Het belangrijkste verschil met de configuratie rechts is dat hier de lange *a* een sleeptoon draagt.

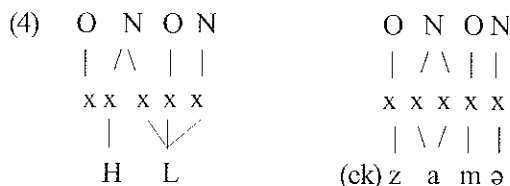
Vanuit het perspectief van de theoretische fonologie rijst de vraag hoe het toondomein van de Limburgse dialecten gekarakteriseerd moet worden. Het antwoord lijkt evident: het is de lettergreep die de sterkste klemtoon van het woord draagt. In termen van prosodische fonologie is dit het *hoofd* van het woord. De beperkte distributie van toon kan beregeld worden met de volgende 'constraint':

(3) Eis op Prosodische Licensering

Een toon moet verbonden zijn aan een positie in het hoofd van het woord

In de configuraties in (2) zijn de tonen juist gelicenseerd, omdat ze gedragen worden door een positie die zich bevindt in het hoofd van het woord.

Strikt genomen mag een toon wel voorkomen buiten de klemtoon, als hij ook maar verbonden is met de beklemtoonde lettergreep. De representatie in (4) zou daarmee welgevormd zijn:

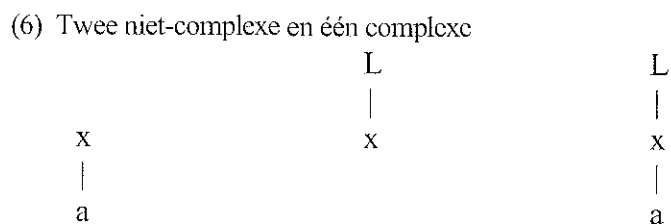

De lage toon in (4) is op de juiste manier gelicenseerd omdat hij niet alleen verbonden is met een onbeklemtoonde lettergreep, maar ook met de beklemtoonde.

We zullen later zien dat een ‘meervoudig uitgespreide’ toon soms inderdaad welgevormd is. In andere gevallen echter is hij onwelgevormd. Om dit laatste te verantwoorden stel ik de volgende ‘constraint’ voor.

- (5) De Reductie-eis
 Een vertakkend x-slot mag niet voorkomen
 in de zwakke lettergreep van een voet

Een abstracte positie (x-slot) die zowel een segment als een toon draagt is als het ware vertakkend. Men kan dit zien wanneer men de volgende configuraties met elkaar vergelijkt.

Volgens de reductie-eis zijn de eerste twee configuraties welgevormd in een onbeklemtoonde positie. De eerste is een eenvoudige klinker, de tweede is een onhoorbare, ‘lege’ klinker met een toon. De combinatie van beide is structureel complex, en is daarmee uitgesloten in een onbeklemtoonde positie, ook al voldoet hij aan de eis op prosodische licensering.

Ik merk op dat de aversie die tonen en klinkers voor elkaar hebben in onbeklemtoonde lettergrepen sterk lijkt op het gedrag van midden-klinkers in niet-beklemtoonde posities. Het is bekend dat deze klinkers in veel talen

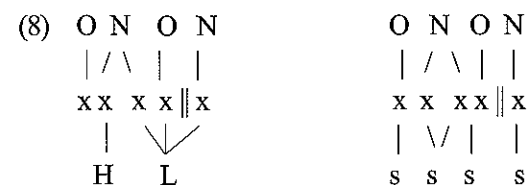
reduceren tot perifere klinkers. Volgens sommige fonologische theorieën zijn midden-klinkers structureel complex (Harris 1994, 1997); ze vertakken op het niveau van de plaatsknoop. Zo bezien zijn klinker-reductie en de toon-klinker aversie instanties van hetzelfde algemene fenomeen; in onbeklemtoonde posities zijn vertakkende knopen ongewenst, of het nu gaat om een plaatsknoop, dan wel een x-slot.

De eis op Prosodische Licensering en de Reductie-eis zorgen er samen voor dat een toon alleen maar mag voorkomen in een onbeklemtoonde klinker als die klinker geen segmentele inhoud heeft, en als de toon ook nog verbonden is aan het hoofd van het woord. De volgende configuratie is derhalve welgevormd (‘s’ staat voor een willekeurig ‘hoorbaar’ segment):

In de volgende sectie zal deze configuratie een belangrijke rol spelen in de analyse van de alternerende paradigma’s.

De Reductie-eis is zo geformuleerd dat hij alleen maar effectief is in het domein van een *voet*. Anders gezegd, in een zwakke lettergreep die buiten de voet is gelocaliseerd mag een toon *wel* verbonden worden met een hoorbare klinker. De volgende structuur is derhalve welgevormd:

In deze configuratie worden de twee laatste segmenten van elkaar gescheiden door de grens van een voet. Dit betekent uiteraard dat het laatste segment niet in de zwakke positie van een voet staat. Daarmee wordt in (8) de Reductie-eis niet geschonden.

Het is een welbekend feit dat onbeklemtoonde lettergrepen in het domein van een voet zwakker zijn dan zwakke lettergrepen die buiten een voet vallen. Dit kan gemakkelijk gedemonstreerd worden aan de hand van het Nederlandse woord *fonologie*. Dit woord heeft twee volledig onbeklemtoonde lettergrepen, namelijk de lettergrepen *nolo*. De eerste is intrapodaal, de tweede extrapodaal. Het is meerdere malen geobserveerd (Kager 1989, van Oostendorp 2000, de Lacey 2002a) dat de eerste zwakke lettergreep een veel sterkere neiging heeft om te reduceren tot schwa dan de tweede. De distributie van toon in onbeklemtoonde lettergrepen vertoont sterke verwantschap met dit fenomeen. De combinatie van klinker en toon is niet mogelijk in een intrapodale zwakke lettergreep, maar wel in een extrapodale. In de vierde sectie zal de welgevormdheid van de structuur in (8) een belangrijke rol spelen in de analyse van de toonstructuur van non-verbale inflectionele affixen. Eerst echter wil ik laten zien dat lege lettergrepen een belangrijke rol spelen in de tonologie van het Limburgs.

3. Lege lettergrepen

Vanuit het perspectief van toon kunnen werkwoorden in drie klassen verdeeld worden. De eerste klasse bestaat uit woorden die in het hele paradigma een valtoon hebben. In (9) geef ik een paar voorbeelden.

- (9) werkwoorden met een persistente valtoon
dr[éi̯ɣ]e	'dreigen'	k[ø̂:r]e	'liefkozen'
l[ê:ɣ]e	'liegen'	l[îð:r]e	'leren'
n[é̂:z]e	'niezen'	n[ø̂:m]e	'noemen'

In (10) wordt de stabiliteit van de valtoon gedemonstreerd aan de hand van de belangrijkste vormen van het paradigma.

- (10) een paradigma met een stabiele valtoon
ich dr[éi̯ɣ]	ich dr[éi̯ɣ]d ¹ e	dr[éi̯ɣ]e	infinitief
du dr[éi̯ɣs]	du dr[éi̯ɣ]d ¹ es		
h[e:] dr[éi̯ɣt ¹]	h[e:] dr[éi̯ɣ]d ¹ e		
w[e:]r dr[éi̯ɣ]e	w[e:]r dr[éi̯ɣ]d ¹ e		

[ye:]r dr[éi̯ɣt ¹]	[ye:]r dr[éi̯ɣ]d ¹ e	
z[i:] dr[éi̯ɣ]e	z[i:] dr[éi̯ɣ]d ¹ e	

De tweede klasse bestaat uit woorden met een stabiele sleeptoon. In (11) geef ik een paar werkwoorden uit deze klasse, en in (12) laat ik zien dat de sleeptoon stabiel is.

- (11) werkwoorden met een persistente sleeptoon⁽¹⁾
d[óúɣ]e	'deugen'	h[óó:l]e	'halen'
dr[á:ɣ]e	'dragen'	k[éim]e	'kammen'
l[é:z]e	'lezen'	k[ó:r]e	'keuren'

- (12) een paradigma met een stabiele sleeptoon
ich d[óúɣ]	ich d[óúɣ]d ¹ e	d[óúɣ]e	infinitief
du d[óúɣs]	du d[óúɣ]d ¹ es		
h[e:] d[óúɣt ¹]	h[e:] d[óúɣ]d ¹ e		
w[e:]r d[óúɣ]e	w[e:]r d[óúɣ]d ¹ e		
[ye:]r d[óúɣt ¹]	[ye:]r d[óúɣ]d ¹ e		
z[i:] d[óúɣ]ez[i:]	d[óúɣ]d ¹ e		

De derde klasse, tenslotte, bestaat uit werkwoorden waar de toon alterneert. In (13) geef ik een paar werkwoorden die tot deze klasse behoren, en in (14) laat ik zien hoe de twee tonen in het paradigma gedistribueerd zijn.

⁽¹⁾ Een opvallend verschil tussen het Maasbrachts en het Roermonds is het feit dat de set van werkwoorden met een stabiele sleeptoon veel groter is in het Maasbrachts dan in het Roermonds. Van de in (11) genoemde voorbeelden hebben *deugen*, *dragen*, *kammen* en *lezen* een toonalternantie in het Roermonds en een stabiele sleeptoon in het Maasbrachts. Het Roermonds vertegenwoordigt de originele situatie. Daarom is, in dit opzicht, het Maasbrachts innovatief en het Roermonds conservatief. Dit suggereert dat de meest conservatieve dialecten te vinden zijn aan de noordelijke rand van het polytone dialectgebied (Maasbracht ligt ten zuiden van Roermond), en dat de verspreiding van de stabiele sleeptoon over het lexicon sterker wordt naarmate men verder naar het zuiden gaat. Of deze suggesties juist zijn kan nu wellicht getoetst worden aan de hand van de data die onder leiding van Ton Goeman gedurende een lange periode zijn vergaard en die nu zowel digitaal als in boekvorm beschikbaar zijn gekomen (Goeman-Taeldeman-van Reenen Project). Dit voorbeeld laat zien hoe belangrijk de data van het Goeman-Taeldeman-van Reenen project zijn voor de studie van de Limburgse tonen.

(13) werkwoorden met een toonalternantie

h[ó:v]e	'hoeven'	m[é:ɪn]e	'mcnen'
l[é:v]e	'leven'	bl[ó:j]e	'bloeden'
m[ó:y]e	'mogen'	[í:l]e	'ijlen'

(14) werkwoorden met een toonalternantie

ich h[ó:f]	ich h[ó:v]d ^h e	h[ó:v]e	infinitief
du h[ó:fs]	du h[ó:v]d ^h es		
h[ɛ:] h[ó:ft]	h[ɛ:] h[ó:v]d ^h e		
w[e:]r h[ó:fv]e	w[e:]r h[ó:v]d ^h e		
[yɛ:]r h[ó:ft]	[yɛ:]r h[ó:v]d ^h e		
z[i:] h[ó:ve] z[i:]	h[ó:v]d ^h e		

De distributie van de twee tonen laat zich eenvoudig formuleren in termen van lettergreepstructuur: open beklemtoonde lettergrepen zijn sleeptonig en gesloten beklemtoonde lettergrepen valtonig.

Een uiterst belangrijke eigenschap van de alternerende klasse is dat de consonant die op de beklemtoonde klinker volgt op het onderliggende niveau altijd stemhebbend is. Er zijn geen alternerende vormen met een onderliggend stemloze intervocalische consonant. Werkwoorden als die in (15) zijn dus ofwel altijd valtonig, ofwel altijd sleeptonig.

(15) werkwoorden met een stemloze intervocalische consonant zijn stabiel

valtonig		sleeptonig	
r[ó:p]e	'roepen'	d[œ:p]e	'dopen'
sj[é:t]e	'schieten'	l[ó:ɪp]e	'lopen'

Het ligt voor de hand om aan te nemen dat vormen met een persistente sleeptoon een onderliggende hoge toon hebben op het tweede segment van de lange klinker. Evenzeer is het aannemelijk dat de werkwoorden met een persistente valtoon een lage toon hebben in die positie. In beide klassen is deze onderliggende toon bepalend voor de toon in de oppervlaktestructuur.⁽²⁾

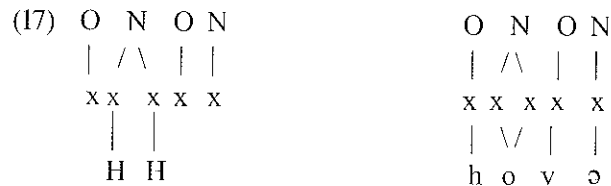
⁽²⁾ De hoge toon van de eerste positie in de beklemtoonde lettergreep is altijd een hoge toon, zoals we gezien hebben. Het is waarschijnlijk dat die toon geïnserteed wordt in de intonationale module. Het is een zogenaamd 'pitch accent' (Gussenhoven 2004).

De analyse van de twee stabiele klassen laat maar één mogelijkheid open voor de alternerende klasse; deze werkwoorden moeten toonloos zijn in hun onderliggende representatie. Valtoon en sleeptoon worden geïnserteed op grond van de constraints van de taal. De vraag is natuurlijk welke die constraints zijn.

Het is bekend dat beklemtoonde lettergrepen een voorkeur hebben voor een hoge toon, en onbeklemtoonde lettergrepen voor een lage toon (cf. met name de Lacey 2002b, die een overzicht geeft van toontalen waar deze tendens heel sterk is). In de schematische vorm in (16), waar de eerste nucleus beklemtoond is, verwachten we *in principe* de toonstructuur HHL, waar de posities in de klemtoon H ontvangen, en de onbeklemtoonde lettergreep L.

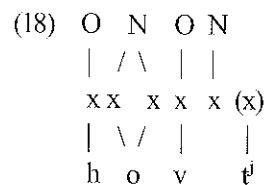
(16)	O	N	O	N		O	N	O	N
		/ \					/ \		
	x	x	x	x		x	x	x	x
							/ \		
	H	H	L			s	s	s	s

Eerder hebben we echter gezien dat Limburgs dialecten een sterke weerzin hebben tegen onbeklemtoonde klinkers die een toon dragen. Dergelijke constellaties schenden de Reductie-eis, een constraint die niet geschonden mag worden in het Limburgs. Met dit voor ogen wordt duidelijk waarom de sleeptoon verschijnt in die vormen van een alternerend paradigma die een open, beklemtoonde lettergreep hebben. Hoewel de onbeklemtoonde lettergreep in die vormen *in principe* graag een lage toon zou hebben, op grond van de universele tendens dat onbeklemtoonde lettergrepen nu eenmaal graag een lage toon hebben, is die wens in het Limburgs niet te realiseren. Dat is het gevolg van de grote kracht van de Reductie-eis in de Limburgse fonologie. Daardoor is het nu eenmaal niet mogelijk om een lage toon te inserteren in het domein van een onbeklemtoonde, hoorbare klinker. De structuur die het dichtst bij die in (16) komt, en die welgevormd is in het Limburgs, wordt gegeven in (17). De schematische, segmentele structuur is nu geconcretiseerd, zodat (17) ook laat zien wat precies de representatie is van *hoeven*, een representatief werkwoord uit de alternerende klasse.

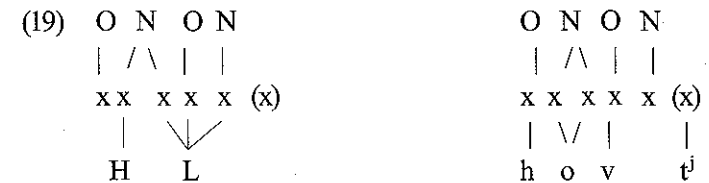

Samengevat kunnen we zeggen dat in werkwoorden van de alternerende klasse een hoorbare klinker nu eenmaal geen toon kan dragen in een onbeklemtoonde lettergreep. Daarom kan er onmogelijk een lage toon geïnserteerd worden. Als gevolg daarvan ontvangt de beklemtoonde lettergreep een hoge toon, omdat dat nu eenmaal de ongemarkeerde toon is in de beklemtoonde lettergreep.

In die gevallen waar de beklemtoonde klinker gevolgd wordt door een tautosyllabische consonant ontstaat er een lettergreep die superzwaar is. In veel fonologische theorieën wordt aangenomen dat superzware lettergrepen een fonologische onmogelijkheid zijn (cf. met name Kaye en Vergnaud 1990). In feite bestaan ze fonologisch uit een sequentie van twee lettergrepen; één gevulde en één lege lettergreep. Deze hypothese kan geïllustreerd worden aan de hand van de lettergreepstructuur van de tweede persoon meervoud van het werkwoord *hoeven* (ik ga met opzet de vraag uit de weg wat de syllabestructuur is van het suffix *tʰ*; op dit moment is alleen de lege positie van belang).

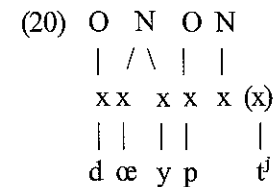

De lege lettergreep kan nu wel de universele tendens dat onbeklemtoonde lettergrepen een voorkeur hebben voor een lage toon realiseren. Immers, de toon kan ontsnappen aan de Reductie-eis, precies omdat de abstracte positie leeg is. Insertie van de lage toon is echter uitsluitend mogelijk als hij ook verbonden is aan de beklemtoonde lettergreep, het hoofd van het woord. Dat wordt afgedwongen door de Eis op Prosodische Licensering. Onder druk van de laatste eis moet de lage toon spreiden, vanuit de lege positie naar de klemtoon. Zo ontvangt *u hoeft* de volgende toonstructuur:

Merk op dat deze analyse alleen maar kan werken onder de aanname dat de voorkeur van onbeklemtoonde lettergrepen voor een lage toon groter is dan de voorkeur die beklemtoonde lettergrepen hebben voor een hoge toon. Dat verklaart dat onbeklemtoonde lettergrepen een toon ontvangen, *als ze tenminste in staat zijn om een toon te dragen*. Anders gezegd, de hoge toon die graag aanwezig is in de beklemtoonde lettergreep moet wijken voor de lage toon die graag aanwezig is in de onbeklemtoonde lettergreep (maar die wel gelicenseerd moet worden door de beklemtoonde lettergreep).

Het is bekend dat in veel 'echte' toontalen spreiding van een lage toon niet mogelijk is wanneer twee lettergrepen van elkaar gescheiden worden door een stemloze medeklinker (cf. met name Hyman en Schuh 1974). Precies hetzelfde blokkademechanisme werkt ook in Limburgse dialecten. Dit verklaart waarom er geen werkwoorden zijn met een alternerend paradigma *en* tegelijk een onderliggend intervocalische *stemloze* consonant. Ik maak dit duidelijk aan de hand van de representatie van *u doopt* (cf. 15).

De onbeklemtoonde lettergreep wil graag een lage toon hebben. Op grond van de Reductie-eis zou dat in principe ook wel kunnen, omdat deze lettergreep ongevuld is. Echter, op grond van de eis op Prosodische Licensering moet die lage toon dan wel spreiden naar de beklemtoonde lettergreep. Dat nu is echter uitgesloten vanwege de intervenierende stemloze medeklinker. Omdat de lage toon daarom niet gelicenseerd kan worden kan hij niet geïnserteerd worden in de lege lettergreep. Daarom krijgt de beklemtoonde lettergreep de kans zijn voorkeur voor een hoge toon te realiseren.

We concluderen dat onbeklemtoonde lettergrepen in staat zijn om een toon te dragen, op voorwaarde dat ze leeg zijn. Dit wordt afgedwongen door de Reductie-eis, die in het Limburgse fonologische systeem veel kracht heeft. Met deze analyse kan verklaard worden dat er drie toonklassen zijn in verba: een onderliggende H-klasse, een onderliggende L-klasse, en een toonloze klasse. De laatste bestaat uit werkwoorden die een toonalternantie hebben in het paradigma.

4. Inflectionele suffixen

In het domein van nomina en adjectieven zijn er een paar inflectionele suffixen die een hoorbare klinker hebben, en die toch in staat zijn om de toonstructuur van de stam van sleeptoon naar valtoon te veranderen. Een representatief affix is het mannelijk suffix dat toegevoegd wordt aan een adjectief in attributieve positie. Dit affix verandert altijd een sleeptoon in een valtoon, tenzij er een intervocalische stemloze consonant intervenueert. Hier volgen een paar representatieve voorbeelden:

- (21) een affix dat de sleeptoon van de stam verandert na een stemhebbende consonant

g[é:l]	‘geel, pred.’	g[é:l]e	man. attr.
br[ú:n]	‘bruin, ,,’	br[ú:n]e	,, ,,
w[í:s]	‘wijs, ,,’	w[í:z]e	,, ,,
gr[í:s]	‘grijs, ,,’	gr[í:z]e	,, ,,
h[é:t]	‘heet, ,,’	h[é:t]e	,, ,,
bl[é:k]	‘bleek, ,,’	bl[é:k]e	,, ,,

Deze alternantie kan niet beschreven worden in het systeem dat we tot zover hebben ontwikkeld. De enige alternantie die ons systeem wel aankan is die van een valtoon naar een sleeptoon voor een hoorbare klinker.

Om het affix in staat te stellen om de hoge toon van de stam te elimineren zou het affix zelf een onderliggende lage toon moeten hebben. Onder deze assumptie zou de L spreiden naar de klemtoon (mits er niet een stemloze medeklinker intervenueert) en daar de onderliggende hoge toon van de stam elimineren. Deze analyse zou een structuur van het volgende type opleveren:

Het probleem is dat deze analyse tot zover niet is toegestaan omdat het affix een volle klinker heeft, en de Reductie-eis staat niet toe dat een hoorbare klinker gecombineerd wordt met een toon, in het domein van een onbeklemtoonde lettergreep.

Om dit probleem op te lossen stel ik voor dat toondragende inflectionele suffixen niet binnen een voet geparsed worden, maar daarbuiten, in een positie waar ze geadjungeerd worden aan het prosodische woord. Als gevolg daarvan zijn de tonen van deze affixen in staat om te ontsnappen aan de Reductie-eis. Natuurlijk moeten ze wel nog prosodisch gelicenseerd worden, en daarom moeten ze spreiden naar de beklemtoonde lettergreep. Dat verkaart waarom alternanties van het type in (21) alleen maar mogelijk zijn wanneer de stam eindigt op een onderliggend stemhebbende medeklinker. Deze analyse wordt verduidelijkt in (23), waar de voetgrenzen expliciet worden aangegeven.

De toon bevindt zich weliswaar in een zwakke positie, maar het is geen intrapodale zwakke positie. Daarom is de toon in staat om zich te onttrekken aan de destructieve werking van de Reductie-eis. Merk op dat dit wederom sterk lijkt op klinkerreductie in het Nederlands. In een woord als *fonologie* reduceert de tweede zwakke lettergreep minder gauw dan de eerste. Ook dat wordt doorgaans verklaard met de aanname dat die lettergreep extrapodaal is.

Een belangrijke vraag is natuurlijk waarom verbale inflectionele affixen niet buiten de voet geparsed mogen worden, terwijl nominale en adjectivische inflectionele affixen wel dat vermogen hebben. Immers, in de werkwoordelijke inflectionele paradigmata zijn er geen vormen waar een onderliggende sleep-

toon veranderd wordt in een valtoon; onderliggende sleptonige werkwoorden worden gerealiseerd met een stabiele slepton, zoals we gezien hebben in de tweede sectie. Dat duidt erop dat er in de werkwoordelijke paradigmata geen suffixen zijn met een onderliggende lage toon. Dat moet betekenen dat deze suffixen niet in een extrapodale positie ge-localiseerd mogen zijn.

Er moet dus gestipuleerd worden dat verbale inflectionele affixen niet geparsed kunnen worden in een positie die geadjungeerd is aan het prosodisch woord. Als gevolg hiervan kunnen ze uitsluitend binnen een voet geparsed worden, of in een positie die geadjungeerd is aan een voet. In beide gevallen bevinden ze zich in het domein van een voet, zodat in beide gevallen de Reductie-eis van kracht is. Hierdoor wordt gegarandeerd dat in een verbaal inflectioneel affix een lage toon niet gecombineerd kan worden met een hoorbare klinker.

Het moge waar zijn dat deze analyse is gebaseerd op een stipulatie die niet veel verklarende kracht heeft. Maar ter verdediging ervan voer ik aan dat de stipulatie toch al nodig is, onafhankelijk van de Limburgse toonfeiten. Zo heeft Trommelen (1989) er reeds op gewezen dat in het Nederlands ongelede werkwoordsstammen maximaal uit twee lettergrepen bestaan, waarvan de eerste een volle klinker heeft en de tweede een schwa. Dit wijst erop, volgens Trommelen, dat een stam bestaat uit een voet (cf. ook Don en Erkelens in dit nummer). We kunnen het gedrag van verbale inflectionele affixen in Limburgse dialecten, en de omvang van ongelede verbale stammen, in zowel het Nederlands als het Limburgs, zien als instanties van een en dezelfde eigenschap van werkwoorden: verbale inflectionele affixen mogen niet geadjungeerd worden aan het prosodisch woord, zodat ze altijd in een voet ge-localiseerd zijn. Het effect is tweërlei; enerzijds kunnen deze affixen niet een hoorbare klinker combineren met een lage toon (zodat de slepton van een verbale stam nooit veranderd kan worden in een valtoon), anderzijds kan een verbaal inflectioneel affix maximaal voorafgegaan worden door een voet (zodat er maximaal slechts twee lettergrepen aan het affix vooraf kunnen gaan).

De wezenlijke vraag blijft natuurlijk waarom verba op deze wijze verschillen van de andere categorieën. Deze vraag beantwoorden valt buiten het bestek van dit artikel. Wel kunnen we met recht zeggen dat de stipulatie waarop een gedeelte van onze analyse berust op onafhankelijke gronden gemotiveerd kan worden.

5. Samenvatting

In het Limburgs zijn er twee omgevingen waar een onbeklemtoonde lettergreep een toon kan dragen; onhoorbare, onbeklemtoonde lettergrepen kunnen hun eigen toon handhaven en ook hoorbare inflectionele affixen in nomina en adjectiva. Het eerste type handhaaft zijn toon omdat de leegheid van de klinker de Reductie-eis buitenspel zet. Het tweede type handhaaft zijn toon omdat nominale en adjectivische inflectionele affixen buiten de voet geparsed kunnen worden, in een positie die geadjungeerd is aan het woord. Daarom ontsnappen zij ook aan de Reductie-eis. Verbale inflectionele affixen kunnen niet ontsnappen aan de Reductie-eis omdat ze altijd in het domein van een voet worden geparsed.

Bibliografie

- DE LACEY, P.
2002, *The Formal Expression of Markedness*. Proefschrift, Universiteit van Massachusetts, Amherst.
- DE LACEY, P.
2002a, The interaction of tone and stress in Optimality Theory. *Phonology* 19: 1-32.
- HARRIS, J.
1994, *English Sound structure*. London: Blackwell.
- HARRIS, J.
1997, Licensing inheritance: An integrated theory of neutralisation. *Phonology* 14: 315-370.
- GUSSENHOVEN, C.
2004, *The Phonology of Tone and Intonation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HYMAN, L. EN R. SCHUH.
1974, Universals of tone rules: Evidence from West Africa. *Linguistic Inquiry* 5: 81-115.
- KAGER, R.
1989, *A Metrical Theory of Stress and Destressing in English and Dutch*. Dordrecht: Foris.
- KATS, J.
1985, *Remunjs Waordebook*. Roermond: van der Mark en Zonen.

KAYE, J., J. LOWENSTAMM EN J.-R. VERGNAUD.

1990, Constituent structure and government in phonology. *Phonology* 7: 193-232.

OOSTENDORP, M. VAN.

2000, *Phonological Projection*. Berlijn en New York: Mouton de Gruyter.

TROMMELEN, M.

1989, Lettergreepstructuur en woordcategorie. *De Nieuwe Taalgids* 82: 64-77.